

РОЗДІЛ XV. ВІДНОСИНИ УКРАЇНА–ЄС

15.1. Історія відносин

Із часу підписання Римського договору (1957 р.) про утворення Європейського Економічного Співтовариства між країнами-засновниками ЄС і Радянським Союзом, складовою частиною якого була Україна, розвивалися певні економічні, політичні й культурні відносини. Проте в роки існування «залізної завіси» («iron curtain» – так називали штучну ізолюваність замкненої економіки СРСР від існуючого світу) основна частка співробітництва України припадала на республіки СРСР та країни Ради економічної взаємодопомоги.

Демократичні процеси кінця 1980-х років посприяли активізації зовнішніх зв'язків колишнього СРСР. У грудні 1989 р. між Європейським Співтовариством і СРСР підписано Угоду про партнерство та співробітництво на 10 років. Після розпаду СРСР ця угода була трансформована з країнами- правонаступницями, у т. ч. і з Україною, у двосторонні угоди про партнерство й співробітництво. Стосовно України ця угода підписано в 1994 р., але чинності вона набула 1 березня 1998 р. Угодою про партнерство та співробітництво (УПС) визначено 28 головних сфер співпраці між об'єднаною Європою та Україною, серед них:

- сприяння інвестиціям і їхній захист;
- державні закупівлі;
- стандарти та сертифікація;
- добувна промисловість;
- наука й технології;
- освіта та професійна підготовка;
- сільське господарство;
- комунікації;
- енергетика;
- атомна енергія;
- телекомунікації;
- фінансові послуги;
- боротьба з «відмиванням» грошей;
- туризм, культура, спорт та інші сфери.

Сторони зобов'язалися забезпечити свободу транзиту через свою територію товарів, що надходять із митної території іншої сторони. Практично УПС поширила на взаємну торгівлю між ЄС і Україною всі правила ГАТТ (Генеральної угоди з тарифів і торгівлі). Україна взяла на себе зобов'язання надавати національний режим або режим найбільшого сприяння компаніям, які створюються ЄС на території України. Винятки з правил ГАТТ поширювалися

на операції з нерухомим майном та природними ресурсами, послуги повітряного, морського та внутрішнього водного транспорту.

Угода про партнерство й співробітництво підкреслює повагу до основних суспільних цінностей як основи для співробітництва, забезпечує відповідні рамки для політичного діалогу, запроваджує головні спільні цілі на основі гармонійних економічних відносин, сталого розвитку, співробітництва в низці галузей та підтримку зусиль України в напрямі демократії, а також створення інституційної мережі для досягнення цих цілей. УПС є важливим інструментом для залучення України до правових рамок єдиного європейського ринку й системи Світової торговельної організації (СТО). Вона також несе низку революційних положень, включаючи перспективу створення зони вільної торгівлі.

Зі сторони ЄС базовий підхід до відносин з Україною викладено в Спільній стратегії, яка була ухвалена в грудні 1999 р. в Хельсінкі Європейською радою як розуміння того, що існує потреба в більш тісних зв'язках між ЄС та державами-членами й конкретними країнами-партнерами. Вона охоплює період у чотири роки. Стратегія націлена на розвиток стратегічного партнерства між ЄС та Україною на основі УПС, віддаючи належне європейським прагненням України й вітаючи європейський вибір країни. Вона має три основні цілі:

- підтримати процес переходу до демократії та ринкової економіки в Україні;
- вирішувати спільні проблеми Європейського континенту (стабільність і безпека в Європі, захист навколишнього середовища, енергетична та ядерна безпека);
- зміцнювати співробітництво між ЄС і Україною в контексті розширення та допомагати Україні в питанні інтеграції в європейську і світову економіку, поглиблювати співпрацю в галузі судочинства та внутрішніх справ.

У рамках УПС запроваджено низку двосторонніх інституцій, що забезпечують базу для прийняття подальших відповідних рішень. Такими інституціями є:

- Рада зі співробітництва на міністерському рівні (до неї входять представники: Головуючий у ЄС, Європейська комісія, Верховний представник ЄС, Уряд України);
- Комітет зі співробітництва (рівень вищих державних службовців, під головуванням по черзі Європейської комісії та української сторони);
- Підкомітети (рівень експертів, що підтримують роботу Комітету зі співробітництва).

Четверта та п'ята Ради зі співробітництва визначили такі пріоритетні напрями двосторонньої співпраці України та Європейського Союзу:

поглиблення українського законодавства до стандартів і вимог ЄС, енергетика, торгівля, судочинство та внутрішні справи, захист довкілля, транспорт, наука й технології, інвестиції та прикордонне співробітництво.

Адаптація законодавства є, відповідно до цілей УПС, постійним питанням для двосторонніх переговорів і пов'язана з євроінтеграційною стратегією. Українсько-європейський консультативний центр із питань законодавства, що розміщений у Києві, надає експертну допомогу в питаннях формування політики впродовж кількох років.

Енергетика та ядерна безпека є однією з найважливіших сфер співробітництва ЄС з Україною. Заходи з подолання наслідків Чорнобильської катастрофи продовжують бути пріоритетом, починаючи від фінансування укриття для ядерного реактора (на «Фонд укриття», що керується ЄБРР, планувалося витратити загалом 100 млн євро з 2001 до 2004 р.), заміщення генеруючих потужностей на нових ядерних реакторах до подолання паливного дефіциту, тобто придбання тепловиділяючих елементів для українських АЕС.

Питання торгівлі також є значним елементом українсько-європейських відносин. Ключовим фокусом на переговорах щодо вступу України до СТО було досягнення двосторонньої угоди щодо доступу до ринків товарів та послуг і про підтримку з боку ЄС адаптації українського законодавства відповідно до багатосторонніх правил системи СТО. Комісія розглядає запит України щодо надання їй статусу країни з ринковою економікою.

Для того, щоб інтенсифікувати співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища, була створена робоча група з питань зміни клімату, що зосереджується на реалізації положень Кіотського протоколу, на додачу до декількох проектів технічної допомоги.

Співробітництво в галузі транспорту концентрується на інтеграції транспортної інфраструктури України до європейської транспортної мережі в межах програм «Пан'європейські транспортні коридори», «Чорне море» й «ТРАСЕКА».

У галузі науки та технологій двостороння угода про співробітництво була підписана в липні 2002 р. Вона пропонує широкі перспективи щодо співпраці в межах Шостої рамкової програми та багато іншого. ЄС також надає фінансову підтримку Науково-технологічному центру в Україні (STCU) і через ІНТАС – міжнародну асоціацію для сприяння співробітництву між науковцями з країн колишнього Радянського Союзу.

Крім Угоди про партнерство і співробітництво, між Україною та ЄС діє низка угод про співпрацю в окремих галузях, важливих для обох сторін. Серед них варто назвати угоди про торгівлю текстильними виробами, про співробітництво між Кабміном України та ЄС з атомної

енергії в галузі керованого термоядерного синтезу, у галузі ядерної безпеки, про науково-технічне співробітництво, про співробітництво в мирному використанні ядерної енергії, включаючи торгівлю ядерними матеріалами. Особливо важливою є угода між ЄС і Урядом України про торгівлю сталеливарними виробами від 15 липня 1997 р.

Після чергового розширення ЄС улітку 2004 р. Європейський Союз започаткував реалізацію Європейської політики сусідства, яка охопила сусідні з ЄС країни. Проте запропонований формат співпраці був сприйнятий в Україні як альтернатива розширенню ЄС, а відтак як такий що обмежує євроінтеграційні прагнення держави.

Інструментом реалізації Європейської політики сусідства став підписаний 21 лютого 2005 р. План дій Україна-ЄС, який визначав пріоритетні сфери двосторонньої співпраці з метою наближення України до ЄС. За результатами спільної оцінки Плану дій 11 березня 2008 р. було продовжено термін його чинності до весни 2009 р. та досягнуто домовленості про підготовку нового практичного інструмента на заміну Плану дій Україна – ЄС, що підтверджено на Дванадцятому саміті Україна – ЄС 9 вересня 2008 р. в Парижі. План дій Україна – ЄС утратив чинність у березні 2009 р. Натомість головним робочим документом у євроінтеграційному поступі став «Порядок денний асоціації Україна – ЄС».

Важливою подією в сенсі пошуку шляхів визначення для України нового статусу у відносинах із ЄС став установчий саміт зовнішньополітичної ініціативи «Східне партнерство», започаткованої Польщею та Швецією, що відбувся 7 травня 2009 р. у Празі.

«Східне партнерство» стало доповненням до двостороннього формату відносин між ЄС та державами-партнерами. Особливий інтерес для України становлять такі елементи «Східного партнерства»⁸⁴⁸:

- програма Всеохоплюючої інституційної розбудови (у рамках двостороннього виміру «Східного партнерства»);
- сприяння регіональному розвитку на основі політики регіонального вирівнювання Європейського Союзу (у рамках двостороннього виміру «Східного партнерства»);
- створення інтегрованої системи управління кордонами згідно зі стандартами ЄС (у контексті реалізації відповідної багатосторонньої ініціативи-флагмана в рамках тематичної платформи «Демократія, належне врядування та стабільність»);
- поглиблення інтеграції у сфері енергетичної безпеки (у рамках діяльності багатосторонньої тематичної платформи «Енергетична безпека» і реалізації енергетичних ініціатив-флагманів).

⁸⁴⁸ Відносини України з ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/2822.htm>.

Ще 5 березня 2007 р. Україна та ЄС розпочали переговорний процес щодо укладення нової угоди, яка після набрання чинності має замінити Угоду про партнерство й співробітництво, що автоматично продовжується. Для проведення переговорів у січні 2007 р. Радою ЄС затверджено Мандат Європейської Комісії на проведення переговорів з Україною та Указом Президента України від 05.02.2007 р. затверджено перший склад Делегації України для участі у переговорах із Європейським Союзом, а також відповідні директиви цій Делегації. До листопада 2010 р. відбулося 15 раундів переговорів.

Після Паризького саміту Україна-ЄС 9 вересня 2008 р. майбутня угода носить назву «Угода про асоціацію» (УА) між Україною та ЄС та, порівняно з УПС є якісно новим, поглибленим форматом відносин між Україною та ЄС. Однотипові угоди свого часу укладено між ЄС і країнами Центральної та Східної Європи. Вони стали важливим кроком на шляху наближення до членства в ЄС. В основі майбутньої політичної асоціації – зближення позицій України та ЄС з усіх питань міжнародного миру та безпеки, участь України у політиках, агенціях та програмах ЄС, створення між Україною та ЄС поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ)⁸⁴⁹ та поступову інтеграцію України до внутрішнього ринку Євросоюзу.

У процесі підготовки угоди досягнуто прогресу в таких важливих питаннях⁸⁵⁰:

- погоджено назву майбутньої угоди як Угода про асоціацію;
- підтверджено налаштованість сторін закласти нову основу для подальшого розвитку відносин на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції;
- розпочато діалог із метою запровадження безвізового режиму короткострокових поїздок громадян України до держав – членів ЄС; домовлено про відображення зазначеного питання в тексті Угоди;
- на експертному рівні погоджено тексти всіх розділів УА, за винятком розділу про ЗВТ і питань, що вимагатимуть окремих політичних домовленостей на високому рівні, зокрема: положення про європейську перспективу України; положення про запровадження безвізового режиму короткострокових поїздок громадян України до держав – членів ЄС та руху осіб у цілому (насамперед у контексті обговорення ЗВТ); терміни дії УА.

⁸⁴⁹ Про переговори між Україною та Європейським Союзом стосовно укладення угоди про асоціацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ns.ukraine.be/mfa/ua/publication/content/19152.htm>

⁸⁵⁰ Там само.

Хронологія відносин Україна-ЄС

2010	Подія
25 листопада	Резолюція Європарламенту щодо України.
22 листопада	14-й щорічний саміт ЄС-Україна в Брюсселі.
24 вересня	Україна вступила до Європейського енергетичного співтовариства
15 червня	14-те засідання Ради з питань співробітництва ЄС-Україна в Люксембурзі.
2009	
4 грудня	13-й щорічний Саміт ЄС-Україна в Києві.
1 грудня	Представництво Європейської комісії стає Представництвом Європейського Союзу.
24 листопада	Порядок денний Асоціації ЄС-Україна вступив у силу
16 червня	Рада з питань співробітництва ЄС-Україна в Люксембурзі, прийняття Порядку денного асоціації.
7 травня	Запуск ініціативи Східного партнерства, прийняття Спільної декларації на Празькому саміті, присвяченому Східному партнерству.
2008	
9 вересня	12-й щорічний саміт ЄС-Україна в Евіані, Франція. Євросоюз уперше офіційно визнав європейські прагнення, підтримав європейський вибір України, а також констатував, що «Україна є європейською країною».
18 лютого	Початок переговорів з угоди про вільну торгівлю.
1 січня	Набуття чинності угод про спрощення візового режиму та реадмісію між Україною та ЄС.
2007	
4 вересня	Саміт ЄС-Україна, Київ. Головний акцент саміту – підписання нової посиленої угоди про співробітництво.
2006	
27 жовтня	На саміті Україна-ЄС у Гельсінкі (Фінляндія) підставою угоди про реадмісію (із дворічним періодом) та про спрощення візового режиму. Поставлено завдання підготовки нового базового договору, що має визначати відносини сторін з 2008 р.
2005	
1 грудня	На саміті Україна – ЄС обговорено виконання Плану дій, підписано спільну заяву. У ній підтверджено надання Україні статусу країни з ринковою економікою; висловлено сподівання про створення зони вільної торгівлі з ЄС після вступу України до СОТ.
2004	
8 липня	Саміт Україна-ЄС (Гаага).
12 травня	Схвалення стратегії ЄС щодо Європейської політики сусідства.
березень-липень	Продовження консультацій щодо Плану дій Україна-ЄС.

30 березня	Поширення УПС на нові країни розширеного ЄС.
24 лютого	2 раунд консультацій щодо Плану дій Україна–ЄС (Брюссель).
27 січня	1 раунд консультацій щодо Плану дій Україна–ЄС (Київ).
2003	
11 грудня	Шосте засідання Комітету з питань співробітництва Україна–ЄС.
7–8 жовтня	Українсько-європейський саміт у Ялті.
11–12 вересня	Візит комісонера Ферхойгена до України для обговорення впровадження ініціативи «Розширена Європа – сусідство».
18 березня	Шосте засідання Ради з питань співробітництва Україна–ЄС відбулося в Брюсселі.
17 березня	Підписано двосторонню угоду Україна–ЄС щодо доступу до ринку.
7 лютого	Засідання Трійка ЄС–Україна на міністерському рівні відбулося в Києві.
2002	
27 листопада	П'яте засідання Комітету з питань співробітництва Україна–ЄС відбулося в Брюсселі з метою обговорення питань співробітництва в рамках УПС, впливу розширення ЄС на Україну, ініціативи ЄС «Нові сусіди» та політики України «Європейський вибір».
11 листопада	Перше засідання Трійка ЄС–Україна з метою обговорення питань співробітництва в галузі юстиції та внутрішніх справ
4 липня	Саміт Європейський Союз – Україна, Копенгаген.
2001	
11 вересня	На 4-му саміті ЄС – Україна, який відбувся в Ялті 11 вересня 2001 р., керівники ЄС та Президент України підтвердили свої зобов'язання щодо посилення стратегічного партнерства між Україною та ЄС.
2000	
25 січня	У ході засідання Україна–Трійка ЄС на рівні Міністрів закордонних справ головуючою в ЄС Португалією українській стороні передано Робочий план реалізації Спільної стратегії ЄС щодо України.
1999	
26–27 квітня	Друге засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС; розглянуто економічні аспекти двосторонніх відносин. Відзначено успішність реалізації Спільної робочої програми по імплементації УПС.
3–4 червня	Кельнський саміт ЄС; ЄС визнав досягнення якісно нового рівня у відносинах з Україною.
23 липня	Третій саміт Україна–ЄС (Київ): ЄС визнав успіхи курсу України на інтеграцію до ЄС; ЄС підтвердив намір сприяти вступу України до СОТ; початок роботи щодо запровадження зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.
16 серпня	Постановою Кабінету Міністрів України №1496 затверджено Концепцію адаптації законодавства України до законодавства ЄС.
23 вересня	У ході засідання Україна–Трійка ЄС на рівні Міністрів закордонних справ ЄС відзначив важливість проєвропейського вибору України, наголосив на повазі до європейського курсу України й ознайомив з основними положеннями Спільної стратегії ЄС щодо України.

Продовження таблиці 15.1

6 грудня	Зустріч Президента України Л. Кучми з Президентом Європейської комісії Р. Проді.
10 грудня	Ухвалення Спільної стратегії ЄС щодо України на Хельсинському саміті ЄС.
1998	
24 лютого	Створено Українську частину Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС.
1 березня	Набуття чинності Угоди про партнерство й співробітництво між Україною та ЄС.
8–9 червня	Перше засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС; Україна офіційно заявила про прагнення до асоціації з ЄС; схвалено Правила процедури Ради співробітництва, прийнято Спільну робочу програму з імплементації УПС на 1998–1999 рр.
11 червня	Указом Президента України № 615 затверджено Стратегію інтеграції України до ЄС.
12 червня	Постанова Кабінету Міністрів України № 852 про запровадження механізму адаптації законодавства України до ЄС.
26 липня	На виконання Указу Президента України «Про заходи щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади» створено Центр перекладів актів Європейського права.
серпень–вересень	Місія спеціального представника уряду України по столицях країн – членів ЄС.
16 жовтня	Другий саміт Україна–ЄС (Відень); обговорено подальші можливості співробітництва в галузі зовнішньої політики та політики безпеки; стан відносин Україна–ЄС охарактеризовано як «стратегічне та унікальне партнерство».
5 листопада	Перше засідання Комітету з питань співробітництва. Засновано шість підкомітетів: з питань торгівлі та інвестицій; із фінансових, економічних питань і статистики; з енергетики, ядерних питань та навколишнього середовища; із митного, прикордонного співробітництва, боротьби з відмиванням грошей і наркобізнесом; з транспорту, телекомунікацій, науки та технологій, освіти й навчання; з вугілля, сталі, гірничої промисловості та сировинних матеріалів.
11–12 грудня	Віденський саміт ЄС: прийнято рішення про розробку Спільної стратегії ЄС щодо України.
грудень	Розпочав роботу Парламентський комітет із питань співробітництва Україна–ЄС.
1997	
5 лютого	У ході засідання Україна–Трійка ЄС на рівні Міністрів закордонних справ обговорено шляхи імплементації Плану дій, можливість відкриття в Києві Центру документації ЄС.
17–18 квітня	Засідання Спільного комітету Україна–ЄС: обговорено проблеми торгово-економічного співробітництва.

15 липня	Підписано Угоду між Європейським Співтовариством по вугіллю та сталі й Урядом України про торгівлю сталеливарними виробами.
5 вересня	Перший саміт Україна-ЄС (Київ) підтвердив європейський вибір України: обговорено наявні проблеми в договірно-правовій сфері; розглянуто шляхи економічного співробітництва.
1 грудня	Одностороннє введення Україною безвізового режиму для власників дипломатичних паспортів країн – членів ЄС.
1996	
6–7 травня	Засідання Спільного комітету Україна–ЄС: обговорено стан ратифікації УПС, питання надання Україні статусу країни з перехідною економікою.
червень	Європейський Союз визнав за Україною статус країни з перехідною економікою.
12–13 вересня	Візит члена Європейської комісії Х. Ван ден Брука до Києва: підписання індикативної програми «Тасіс» для України на 1996–1999 рр. та Фінансового протоколу про спільний план дій ЄС/Великої сімки стосовно реструктуризації української енергетичної галузі.
6 грудня	Прийняття Радою міністрів ЄС Плану дій щодо України; висловлено готовність розвивати та посилювати політичні й економічні відносини з Україною.
1995	
24 березня	Перше засідання Спільного комітету Україна–ЄС: розглянуто питання міжгалузевої співпраці України з ЄС.
1 червня	Зустріч Президента України Л. Кучми з Президентом Європейської комісії Ж. Сантером: підписання Тимчасової угоди про торгівлю й питання, пов'язані з торгівлею між Україною та ЄС
липень	Створено Представництво України при Європейських Співтовариствах.
1994	
9–11 березня	Зустрічі Трійки ЄС з Президентом України та Головою ВР України в Києві; перше засідання Україна–Трійка ЄС на рівні Міністрів закордонних справ. Надалі такі засідання відбувалися регулярно двічі на рік.
14 червня	Підписано Угоду про партнерство й співробітництво між Україною та ЄС; Спеціальна резолюція Ради Міністрів ЄС щодо України.
31 жовтня	Спеціальна резолюція Ради Міністрів ЄС щодо України.
10 листопада	Верховна Рада України ратифікувала Угоду про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС.
28 листопада	Рішення Ради Міністрів ЄС про спільну позицію щодо України.
1993	
23–24.03, 8–9.06, 25–26.12	Переговори щодо Угоди про партнерство й співробітництво між Україною та ЄС на найвищому рівні.

5 травня	Підписано Угоду між Європейськими Співтовариствами та Україною про торгівлю текстильними виробами.
жовтень	Відкриття представництва Комісії Європейських Співтовариств в Україні.
1992	
11 лютого	Протокол згоди між ЄС і новими незалежними державами про реалізацію програм технічної допомоги.
6 квітня	Директива КЄС до Ради Міністрів ЄС про започаткування переговорів щодо укладення угод про співробітництво з Білоруссю, Казахстаном, Росією, Україною.
14 вересня	Зустріч Президента України Л. Кравчука з Президентом Комісії Європейських Співтовариств Ж. Делором: перша зустріч Україна–ЄС на найвищому рівні.
1991	
2 грудня	Декларація ЄС щодо України – відзначено демократичний характер Всеукраїнського референдуму; заклик до України підтримувати з ЄС відкритий і конструктивний діалог, спрямований на забезпечення виконання всіх колишніх зобов'язань СРСР.

Важливою віхою на шляху до укладення нової угоди став «Порядок денний асоціації Україна – ЄС» (ПДА), розроблений з метою забезпечення підготовки до реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС ще до завершення переговорів, підписання та набрання нею чинності. ПДА схвалено на засіданні Ради з питань співробітництва Україна – ЄС 16 червня 2009 р., ухвалено стороною ЄС під час засідання міністерської Ради ЄС 26 жовтня 2009 р. та остаточно затверджено 24 листопада 2009 р. шляхом обміну нотами. У ході 14 засідання Ради з питань співробітництва Україна – ЄС, що проходило 15 червня 2010 р. в Люксембурзі, схвалено перший Спільний звіт щодо прогресу в імплементації виконання ПДА, підготовлений за участю Спільного комітету старших посадових, створеного для забезпечення процесу моніторингу та щорічного перегляду документа.

Як зазначалося, невід'ємною складовою майбутньої УА стануть положення про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі. Офіційні переговори щодо її створення розпочалися 18 лютого 2008 р., незабаром після вступу України до Світової організації торгівлі. Результатом її створення майбутньої ЗВТ, яка матиме інтеграційний характер, має стати взаємовигідне відкриття відповідних ринків за умови відповідності національної продукції специфічним вимогам ЄС, вона передбачатиме лібералізацію торгівлі товарами, лібералізацію торгівлі послугами, вільний рух капіталу, а також поступову конвергенцію з ЄС у регуляторних та інших сферах (стандарти, оцінка відповідності,

санітарні та фітосанітарні правила, конкурентна політика, державні закупівлі тощо)⁸⁵¹.

Таким чином, сьогодні відбувається якісна зміна відносин між Україною та ЄС, їх перехід від партнерства й співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції.